سوال ج) آیا تحقق معان علیه در خارج موجود است؟

مرحوم شیخ انصاری تحقق معان علیه را شرط نمی داند.[1] در نقطه مقابل مرحوم نراقی می نویسد:

«فالظاهر أیضا اشتراطه، فإذا فعل أحد عملا قد یترتب علیه أمر، و یکون له مدخلیة فی تحقق ذلک الأمر، و لم یترتب علیه ذلک الأمر، فلا یقال: إنّه أعانه علی ذلک الأمر، و إن کان مقصوده منه إعانة شخص آخر فی تحقّق ذلک الأمر و حصوله. نعم إذا قصد به الإعانة، یصدق أنّه أعانه علی مقدماته.» [2]

توضیح:

۱. اگر کسی کاری را انجام داد که کاری دیگر بر آن مترتب است (هرچند قصد ترتب آن را هم دارد) ولی آن کار دیگر واقع نشد، گفته نمی شود که «أعانه علی ذلک الامر».

۲. البته گفته می شود: «أعانه علی مقدماته»

مرحوم خویی در این باره ابتدا به تبادر عرفی این مطلب اشاره کرده و آن را می پذیرد و می نویسد:

«فالذی یوافقه الاعتبار و یساعد علیه الاستعمال هو تقیید مفهوم الإعانة بحسب الوضع بوقوع المعان علیه فی الخارج، و منع صدقها بدونه. و من هنا لو أراد شخص قتل غیره بزعم أنه مصون الدم، و هیأ له ثالث جمیع مقدمات القتل، ثم أعرض عنه مرید القتل، أو قتله ثم بان أنه مهدور الدم فإنه لا یقال: إن الثالث أعان علی الإثم بتهیئة مقدمات القتل، کما لا تصدق الإعانة علی التقوی إذا لم یتحقق المعان علیه فی الخارج، کما إذا رأی شبحا یغرق فتوهم أنه شخص مؤمن فأنقذه إعانة منه له علی التقوی فبان أنه خشبة.» [3]

ایشان سپس به سخن مخالفین اشاره کرده و می نویسد:

«و قد یمنع من اعتبار وقوع المعان علیه فی الخارج فی مفهوم الإعانة و صدقها، بدعوی أنه لو أراد رجلا التهجم علی بیضة الإسلام أو علی قتل النفوس المحترمة فهیأ لهما آخران جمیع مقدمات القتال فمضی أحدهما و ندم الآخر، فإنه لا شبهة فی استحقاق کل من المهیئین الذم و اللوم من جهة الإعانة علی الإثم و إن تحقق الفعل المعان علیه فی أحدهما و لم یتحقق فی الآخر، فلو کان ذلک شرطا فی صدق الإعانة لم یتوجه الذم إلا علی الأول.» [4]

---

۱. مکاسب محرمه، ج۱ ص ۱۳۳

۲. عوائد الأیام فی بیان قواعد الأحکام؛ ص: ۷۸

۳. مصباح الفقاهة (المکاسب)؛ ج۱، ص: ۱۷۸

۴. مصباح الفقاهة (المکاسب)؛ ج۱، ص: ۱۷۸

مرحوم خویی سپس جواب می دهند:

«و فیه أن الصادر من النادم لیس إلا التجری، و هو علی تقدیر الالتزام بقبحه و استحقاق العقاب علیه لا یصدق علیه الإثم لتکون الإعانة علیه إعانة علی الإثم. و أما إذا قلنا بعدم استحقاق العقاب علیه فان الأمر أوضح، مع أنه لا مضایقة فی صحة ذم معینة، بل فی صحة عقابه أیضا بناء علی حرمة الإعانة علی الإثم و صحة العقاب علی التجری، فإن المعین حینئذ یری نفسه عاصیا لتخیله أنه معین علی الإثم فهو متجر فی فعله، و المفروض أن التجری یوجب استحقاب العقاب.» [1]

کلام امام خمینی:

حضرت امام ابتدا می نویسند که «اعانه بر اثم» یعنی اعانه بر تحقق آن و اگر اثم متحقق نشد، اعانه بر اثم محقق نشده است. ایشان می نویسد:

«فقد یقال باعتباره، لأنّ الظاهر من قوله لا تَعاوَنُوا عَلَی الْإِثْمِ أی علی تحقّقه و هو لا یصدق إلّا معه، فإذا لم یتحقّق خارجا و أوجد شخص بعض مقدّمات عمله لا یقال: إنّه أعانه علی إثمه لعدم صدوره منه، و ما لا یصدر منه کیف یکون ذلک إعانة علی إثمه؟

و بالجملة، الإعانة علی تحقّق الإثم موقوفة علی تحقّقه و إلّا یکون من توهّم الإعانة علیه لا نفسها و یکون تجرّیا لا إثما، و لهذا لو علم بعدم تحقّقه منه لا یکون إیجاد المقدّمة إعانة علی الإثم بلا شبهة.» [2]

حضرت امام اما در ادامه می نویسد:

«و لکن یمکن أن یقال: إنّ المفهوم العرفی من الإعانة علی الإثم هو إیجاد مقدّمة إیجاد الإثم و إن لم یوجد، فمن أعطی سلّما لسارق بقصد توصّله إلی السرقة فقد أعانه علی إیجادها، فلو حیل بین السارق و سرقته شیء و لم تقع منه یصدق أنّ المعطی للسلّم أعانه علی إیجاد سرقته و إن عجز السارق عن العمل، فلو کان تحقّق السرقة دخیلا فی الصدق فلا بدّ و أن یقال: إنّ المعتبر فی صدق الإعانة إیجاد المقدّمة الموصلة، أو الالتزام بأنّ وجود السرقة من قبیل الشرط المتأخّر لصدق الإعانة. و کلاهما خلاف المتفاهم العرفی منها بل هما أمران عقلیّان.

أو یقال: لا یصدق عرفا، الإعانة علی الإثم حتّی وجدت السرقة، فالفعل المأتی به لتوصّل الغیر إلی الحرام مراعی حتّی یوجد ذو المقدّمة، و بعده یقال: إنّه أعانه علیه. و هو أیضا خلاف الواقع.

أو یقال: إنّ صدق الإعانة علیها فعلا باعتبار قیام الطریق العقلائی علی وجود الإثم، و بعد التخلّف یکشف عن

---

۱. مصباح الفقاهة (المکاسب)؛ ج۱، ص: ۱۷۸

۲. المکاسب المحرمة (للإمام الخمینی)؛ ج۱، ص: ۲۱۱

كونها تجرّيا لا إعانة. و هو أيضا غير صحيح لأنّ الطريق العقلائی عليه لا يتّفق إلّا أحيانا، و مع عدم القيام أيضا يقال: أعانه على إيجاده، فمن أعطى جصّا لتعمير مسجد يقال: إنّه أعان على تعميره قبل تحقّقه بل مع عروض مانع عنه، و لهذا يصحّ أن يقال: إنّی أعنت فلانا على تعمير المسجد و لم يقع منه ذلک بلا شائبة تجوّز.» [1]

توضیح:

۱. عرفاً به کسیکه مقدمه را ایجاد می کند معین گفته می شود و لو در خارج «**معان علیه**» موجود نشود.

۲. و اگر بگویند برای صدق اعانه، وقوع خارجی اثم لازم است باید گفت: یا فقط به ایجاد **مقدمه موصله** می توان اعانه گفت و یا اگر ایجاد بقیه مقدمات را هم اعانه می خواهیم بدانیم باید به نحو **شرط متأخر** آن را به کار ببریم.

۳. مقدمه موصله و شرط متأخر امور **عقلی** است و خلاف متفاهم عرفی است.

۴. یا بگویند برای «**صدق اعانه**» باید صبر کنیم اگر در خارج معان علیه محقق شد، به ایجاد مقدمه اعانه بگوییم.

۵. یا بگوییم که صدق اعانه در جایی است که ظاهر عقلایی آن است که این مقدمه به نتیجه برسد ولی اگر بعد کشف خلاف شد، معلوم می شود که این تجری است و اعانه نبوده است.

۶. ولی این هم **غل.ط** است چراکه ظاهر عقلایی معمولا اتفاق نمی افتد در حالیکه صدق اعانه بر مقدمات همیشگی است.

---

۱. المکاسب المحرمة (للإمام الخمینی)؛ ج۱، ص: ۲۱۱